

УДК 7.049:355.01]:75.071.1(477)»20»Піскунов
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/96-2-23>

Євген ПІСКУНОВ,

orcid.org/0000-0003-0089-8060

старший викладач кафедри живопису та композиції
Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури
(Київ, Україна) *yevgen.pyskunov@naoma.edu.ua*

Валерія ПІТЕНІНА,

orcid.org/0000-0002-6303-051X

доктор філософії,
старша викладачка кафедри теорії та історії мистецтва
Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури
(Київ, Україна) *valeriia.pitenina@naoma.edu.ua*

АНТИТЕЗА ТІЛА ТА ОБЛАДУНКІВ ЯК МЕТАФОРА ВІЙНИ: СПОСОБИ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗНОЇ СТРУКТУРИ В ПРОЄКТІ «МАЛЕНЬКІ АРХАНГЕЛИ»

Стаття присвячена аналізу антитези тіла та обладунків, як образу війни на прикладі художнього проєкту «Маленькі архангели» створеного на початку повномасштабної війни 2022 року. Центральним об'єктом дослідження є антитеза дитячого тіла та обладунків – образний механізм, через який художник означає проблему дітей війни в сучасному українському живописі. Серія створена на основі особистісного досвіду художника як батька, що надало роботам глибокої емоційної щирості та документальної сили. Проєкт розглядається через призму кількох теоретичних підходів: феноменологічної традиції тілесності в працях філософів сучасності (М. Мерло-Понті, О. Гомілко), постгуманістичного дискурсу (К. Хейлс). А також розкривається аспект використання традиції парсунного портрета XVI–XVIII років та сучасних досліджень українського мистецтва в міждисциплінарних, мистецьких та мистецтвознавчих дослідженнях (Прокопович, Галькун, Протас). Аналізуються конкретні механізми побудови образної структури: контраст матеріальності, колір та світлотінь як засоби передачі антитези, символічна семантика обладунків та їх подвійне значення. Результати дослідження вказують на те, що антитеза «тіло – обладунки» функціонує не лише як естетичний контраст, а як системний образний механізм, через який художник означає проблему війни. Переосмислення традиції українського парсунного портрета дозволяє створити образи, в яких узагальнений символ поєднується з глибоко особистісним свідченням. Поєднання персонального та колективного емоційного досвіду з аналітичним поглядом надає подальші можливості для інтерпретації мистецьких проєктів українських художників. Проєкт може розглядатися як складова осмислення художньої мови українського сучасного мистецтва, яка інтенсивно трансформується під час війни.

Ключові слова: тілесність, антитеза, постгуманізм, образна структура, сучасне мистецтво, живопис, портрет.

Yevgen PISKUNOV,

orcid.org/0000-0003-0089-8060

Senior Lecturer at the Department of Painting and Composition
National Academy of Fine Arts and Architecture
(Kyiv, Ukraine) *yevgen.pyskunov@naoma.edu.ua*

Valeriia PITENINA,

orcid.org/0000-0002-6303-051X

PhD,

Senior Lecturer at the Department of Art Theory and History
National Academy of Fine Arts and Architecture
(Kyiv, Ukraine) *valeriia.pitenina@naoma.edu.ua*

THE ANTITHESIS OF THE BODY AND ARMOR AS A METAPHOR FOR WAR: WAYS OF FORMING THE IMAGERY STRUCTURE IN THE PROJECT 'LITTLE ARCHANGELS'

The article is devoted to the analysis of the antithesis of the body and armour as an image of war, using the example of the art project 'Little Archangels' created at the beginning of the full-scale war in 2022. The central object of the study is the antithesis of the child's body and armour – an imagery mechanism through which the artist highlights the problem

of children of war in contemporary Ukrainian painting. The series is based on the artist's personal experience as a father, which gave the works a deep emotional sincerity and documentary power. The project is examined through the prism of several theoretical approaches: the phenomenological tradition of corporeality in the works of contemporary philosophers (M. Merleau-Ponty, O. Gomilko), post-humanist discourse (K. Hales). It also reveals the aspect of using the tradition of portrait painting of the 16th–18th centuries and contemporary research on Ukrainian art in interdisciplinary, artistic and art history studies (Prokopovich, Halkun, Protas). Specific mechanisms of constructing the figurative structure are analysed: the contrast of materiality, colour and chiaroscuro as means of conveying antithesis, the symbolic semantics of armour and its double meaning. The results of the study indicate that the antithesis 'body – armour' functions not only as an aesthetic contrast, but as a systemic figurative mechanism through which the artist signifies the problem of war. Reinterpreting the tradition of Ukrainian portrait painting allows for the creation of images in which a generalised symbol is combined with deeply personal testimony. The combination of personal and collective emotional experience with an analytical perspective provides further opportunities for interpreting the artistic projects of Ukrainian artists. The project can be seen as part of an understanding of the artistic language of contemporary Ukrainian art, which is undergoing intense transformation during the war.

Key words: corporeality, antithesis, posthumanism, figurative structure, contemporary art, painting, portrait.

Постановка проблеми. Людина та її тілесна оболонка завжди було центральним об'єктом в культурі та мистецтві, відображаючи соціокультурні, філософські та естетичні цінності суспільства (Гомілко, 2001: 47). У різні епохи ставлення до тілесного в живописі трансформувалося від древньої ідеалізації до модерністської деструкції, однак проблема зображення тіла в умовах кризового стану залишалась на периферії теоретичних дискурсів (Протас, 2006: 25). З початком повномасштабної війни 2022 року в Україні ситуація кардинально змінилась: поняття тілесності набуло іншого культурологічного та мистецького контексту, в якому тілесність асоціюється в тому числі з травматичним досвідом (Мельник, 2022: 96).

Дитинство традиційно трактувалось в мистецтві як простір безтурботності де вразливість дитячого світу передавалась через масштаб, позу та відстань до глядача. Сучасна реальність вирвала дітей із цього простору, і художній проєкт «Маленькі архангели», створений Євгеном Піскуновим у 2022 році, став прикладом того, як сучасний художник намагається означити цю антитезу через образ дитячого в обладунках. Проєкт був включений у колективну виставку «Війна. Зворотня перспектива» у Музеї війни (2022, Київ, Україна) та представлений на персональній виставці в Kirisenko art center, 2025 (2024, Київ, Україна).

Проблема формування образної структури, яка поєднує вразливість дитячого тіла з холодним механізмом зброї, виходить за межі персонального досвіду і може бути розглянута крізь призму теоретичного осмислення на межі мистецтвознавства та творчої рефлексії.

Аналіз основних досліджень. Проблема тілесності в образотворчому мистецтві має тривалу традицію теоретичного осмислення. О.Гомілко у монографії «Метафізика тілесності» обґрунтовує поняття тілесного як багатошарову

категорію, що охоплює біологічні, культурні та символічні виміри (Гомілко, 2001: 306). М. Протас у дослідженні української скульптури ХХ періоду зауважує, що зображення форм людського тіла стає не самоціллю, натомість мотивом для визначення філософської програми твору (Протас, 2006: 25). Дискурс тілесності в сучасній українській мистецькій критиці особливо активізувався в 2020-х роках.

О. Івашина в лекції «Тілесність і не тільки в мистецтві дев'яностих» розглядає тілесність не лише як біологічну даність, а як соціокультурну практику, через яку художники артикулюють свободу, протест і травму. Він також наголошує на трансформації тілесності після 2014 року, коли тіло стає не лише естетичним, а й свідченням травматичного досвіду війни (Івашина, 2023). А. Ложкіна в тексті монографії «Перманентна революція» фіксує тенденцію повернення до фігуративу в українському мистецтві 2010-х, з'ясовуючи специфіку нового тілесного (Ложкіна, 2020: 614).

Теоретичним підґрунтям для розуміння тілесності послуговують тексти М. Мерло-Понті, якому присвячено ряд українських досліджень. Іванчук аналізує феноменологічну концепцію тіла у контексті сприйняття та взаємодії із світом (Іванчук, 2020: 144).

Окремої уваги заслуговує блок сучасних досліджень, присвячених трансформації українського мистецтва в умовах війни. Т.Прокопович та Т.Галькун зауважують, що вплив війни на творчі процеси виразилось у поширенні колористики, в якій домінує хроматична палітра, а також у появі швидкісних форм мистецтва: постерів, муралів та цифрового арту (Прокопович, Галькун, 2022). О.Кашшай розглядає еволюцію мистецьких форм, в тому числі і питання тілесності (Kashay O, 2024). М. Протас зауважує, що війна радикально змінила художню свідомість, актуалізувши традиційно-емпатичний «серафізм» та поставши руханням,

яке прямує до перемоги і надає творчому потенціалу смисл (Протас, 2022).

М.Паньок та Т.Молчанова розглядають образотворче мистецтво у контексті ескалації російської агресії, зосереджуючись на тому, як визначні події стають мотором творчої діяльності (Паньок, Молчанова, 2022). С.Стоян аналізує специфіку художніх трансформацій під час війни, розглядаючи їх як процес, в якому мистецтво набуває нові семантичні пласти (Стоян, 2022). К.Малих фіксує емоційне втомлення, яке проследжується в мистецтві часів війни, та здатність художніх образів регулювати суспільний пульс (Малих, 2022). М.Урман та І.Братусь зауважують, що процес формування національної художньої ідентичності набрав нового темпу з початком повномасштабної війни (Урман, Братусь, 2022).

Незважаючи на зростаючу увагу до тематики тілесності в сучасному мистецтві, недостатньо розроблено теоретичну базу для аналізу конкретних механізмів формування образної структури, прикладом якої може бути візуальна антитеза «тіло – обладунки» в контексті воєнних реалій. Поточні дослідження або зосереджуються на широкому дискурсі тілесності (Гомілко, 2001; Протас, 2006), або обмежуються окремими художніми практиками без систематичної реконструкції образних механізмів. Крім того, специфіка традиції парсунного портрета стосовно дитячих образів недостатньо сопоставлена з сучасними зразками, присвяченими темам війни і дитинства.

Мета статті. Метою даної статті є аналіз способів формування образної структури проекту «Маленькі архангели» з точки зору структури задач та методології створення образного механізму осмислення війни в сучасному українському живописі. Зокрема, проєкт аналізуватиметься через призму: контрасту матеріальності, семантики символів та традиції парсунного портрета.

Виклад основного матеріалу. Серія «Маленькі архангели» була створена на початку війни 2022 року. Передумовою проєкту послужив особистісний досвід автора як батька, якому довелося пережити гнів, відчуття несправедливості та болю щодо дітей, постраждалих від війни. Цей емпіричний, глибоко травматичний контекст став фундаментом для художнього вираження контрасту між теплою та ніжністю дитячого тіла і холодом технологічної зброї та металу, здатного зруйнувати тіло і життя. Серія включає кілька станкових живописних картин, кожна з яких представляє окремий образний діалог між дитячим образом та конкретним механізмом зброї.

Центральний образний механізм проєкту ґрунтується на контрасті двох матеріальних систем:

вразливого теплового, живого, матеріального, та металевих обладунків, які є втіленням конструкцій та механізмів. У серії автор трансформує дитячий одяг на важкі металеві механізми та інструменти, створюючи діалог між індустріально-технічною естетикою і традицією парсунного портрета XVI–XVIII років. Кожна фігура дитини зображена в обладунках, які символічно утворюють окремий образний діалог з обличчям дитини. Образ хлопчика в обладунках – символічний воїн, змушений захищатися ще до того, як він стиг відчутти переваги безтурботного дитинства.

Образ обладунку набуває подвійного значення в проєкті. З одного боку він символізує силу і захист; але також стає знаком технологічної дегуманізації та відчуження, зовнішнім привнесеним елементом. Така двозначність має коріння в трансформації семантики образу від середньовічної асоціації з честю та лицарством до розуміння обладунків як технічної оболонки, символу обмежень. Таким чином виникає і аспект деперсоналізації. У живописних композиціях механічне тіло може бути також прочитане як форма психологічного захисту – метафора перебування перед страхом чи власною крихкістю, яка унаочнює внутрішні стани заціпеніння й відчуження.

Передача матеріальності – ключовий засіб для побудови антитези. Тепло життя передається через колір шкіри, м'якість рис обличчя та ніжність деталей. Тоді як металеві обладунки зображені з матеріальністю, притаманною техніці класичного олійного живопису, з акцентом на холодних відтінках, підкресленим блиском та ретельному світло-тіньовому моделюванні. Контраст тепло / холод стає не тільки семантичним, але й колористичним.

Відкритий, дещо відчужений погляд дитячих облич, відчужений погляд виражає стан відсутності засудження або бажань в ситуації глобальних зрушень контекстів.

Проєкт візуально корениться в традиції парсунного портрета і одночасно радикально переосмислює її. Серія не є портретами у традиційному значенні – це узагальнені образи, ближчі до парсуни, але кожен зі своєю маленькою історією.

Проєкт вписується в широкий постгуманістичний дискурс, який розглядає тіло як змінну систему, позбавлену цілісності, але здатну до адаптації, апелюючи до концепцій В.Беньяміна та Ж.Бодріяра. Постгуманістичний дискурс дозволяє сприймати цю антитезу не лише як емоційне протиставлення, а як структурну проблему сучасної цивілізації – проблему, яка особливо гострою стає тоді, коли жертвою становиться дитинство.

Висновки. Образна структура проекту побудована на антитезі дитячого тіла та обладунків, яка функціонує одночасно на кількох рівнях: матеріальному, вираженому через колористичний контраст, символічному через опозицію дитина\зброя, психологічному через протиставлення понять вразливості та захищеності та пост гуманістичному через співставлення людського та механістичного. Таким чином антитеза «тіло – обладунки» функціонує не лише як естетичний контраст, а

як системний образний механізм, через який художник означає проблему дітей війни.

Перспективами подальших розвідок стають: порівняльний аналіз проекту з іншими сучасними мистецькими проектами, присвяченими темі війни, дослідження рецептивної сторони – сприйняття глядачів серії, а також розширення теоретичної бази для аналізу поняття тілесності в сучасному образотворчому мистецтві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гомілко О. М. Метафізика тілесності: концепт тіла у філософському дискурсі. Київ : Наукова думка, 2001. 340 с.
2. Іванчук А. Феноменологічна концепція «тіла» у творчості М. Мерло-Понті. Проблеми гуманітарних наук. Серія: Філософія. 2020. Вип. 35. С. 144–159.
3. Івашина О. Тілесність і не тільки в мистецтві дев'яностих : лекція / О. Івашина. Київ : Art Arsenal, 2023. URL: <https://artarsenal.in.ua/education/proekt/lektsiya-oleksandra-ivashyny-tilesnist-i-ne-tilky-v-mystetstvi-dev-yanostyh/> (дата звернення: 30.01.2026).
4. Ложкіна А. Перманентна революція. Київ : Інститут проблем сучасного мистецтва, 2020.
5. Малих К. Мистецтво під час війни: втомлення. *Dwutygodnik*. 2022. URL: <https://surl.li/jnhark> (дата звернення: 30.01.2026).
6. Мельник Т. Тілесність як чинник жіночої образності в сучасному мистецтві. *Художня культура. Актуальні проблеми*. 2022. Т. 18, № 1. С. 96–101. [https://doi.org/10.31500/1992-5514.18\(1\).2022.260431](https://doi.org/10.31500/1992-5514.18(1).2022.260431).
7. Мерло-Понті М. Феноменологія сприйняття. Київ : Український центр духовної культури, 2000. 552 с.
8. Паньок Т., Молчанова М. Образотворче мистецтво у контексті ескалації російської агресії проти України. *Progressive research in the modern world: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, Бостон, 1 груд. 2022 р.* Boston, 2022. С. 495–501.
9. Прокопович Т. А., Галькун Т. Д. Живопис в умовах війни: як змінилось мистецтво під час війни (колористика, тенденції, сюжет). *Матеріали VI Всеукраїнської наук.-практ. конф., Луцьк, 31 серп. 2022 р.* Луцьк, 2022. С. 99–102.
10. Протас М. Українська Скульптура ХХ Століття.. Київ : Інтертехнологія, 2006.
11. Протас М. Мистецтво України в умовах визвольної війни: зміни арт-нарративу. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*, (Augst 5, 2022; Lisbon, Portugal), 194–196.
12. Стоян С. Мистецтво та війна: специфіка художніх трансформацій. *Філософська думка*. 2022. № 3. С. 119–124.
13. Урман М., Братусь М. Сучасне українське мистецтво: самоідентифікація у розрізі історичного контексту, перспективи розвитку під час війни. *Наука онлайн: Міжнародний електронний науковий журнал*. 2022. №5. URL: <https://nauka-online.com/publications/art-history/2022/5/01-8/> (дата звернення: 30.01.2026).
14. Хейлс Н. К. Як ми стали постлюдством: віртуальні тіла в кібернетиці, літературі та інформатиці. Київ : Ніка-Центр, 2013. 426 с.
15. Кашшай, Олена. The Ukrainian Art of the 20th – Early 21st Centuries: an Attempt to Identify the National Context. *National Academy of Fine Arts and Architecture. Collection of Scholarly Works «Ukrainian Academy of Art»* №35. 2024. С. 76-84. <https://doi.org/10.32782/2411-3034-2024-35-8>.

REFERENCES

1. Homilko O. M. (2001) *Metafizyka tilesnosti: kontsept tila u filozofskomu dyskursi*. [Metaphysics of corporeality: the concept of the body in philosophical discourse]. Kyiv: Naukova dumka. 340 p. [in Ukrainian].
2. Ivanchuk A. (2020) *Fenomenologichna kontseptsiia «tila» u tvorchosti M. Merleau-Ponty*. [The phenomenological concept of the “body” in the works of M. Merleau-Ponty]. *Problemy humanitarnykh nauk. Serii: Filosofii*. 35. S. 144–159. [in Ukrainian].
3. Ivashyna O. (2023) *Tilesnist i ne tilky v mystetstvi dev'ianostykh: lektsiia*. [Corporeality and beyond in the art of the 1990s: lecture]. Kyiv: Art Arsenal. Available at: <https://artarsenal.in.ua/education/proekt/lektsiya-oleksandra-ivashyny-tilesnist-i-ne-tilky-v-mystetstvi-dev-yanostyh/> (accessed 30.01.2026). [in Ukrainian].
4. Lozhkina A. (2020) *Permanentna revoliutsiia*. [Permanent revolution]. Kyiv: Instytut problem suchasnoho mystetstva. [in Ukrainian].
5. Malykh K. (2022) *Mystetstvo pid chas viiny: vtomlennia*. [Art during war: exhaustion]. *Dwutygodnik*. Available at: <https://surl.li/jnhark> (accessed 30.01.2026). [in Ukrainian].
6. Melnyk T. (2022) *Tilesnist yak chynnyk zhinochoi obraznosti v suchasnomu mystetstvi*. [Corporeality as a factor of female imagery in contemporary art]. *Khudozhnia kultura. Aktualni problemy*. Vol. 18, No. 1. 96–101. DOI: 10.31500/1992-5514.18(1).2022.260431. [in Ukrainian].
7. Merleau-Ponty M. (2001) *Fenomenolohiia spryiniattia*. [Phenomenology of perception]. Kyiv: Ukrainskyi tsentr dukhovnoi kultury. [in Ukrainian].
8. Paniok T., Molchanova M. (2022) *Obrazotvorche mystetstvo u konteksti eskalatsii rosiiskoi ahresii proty Ukrainy*. [Visual art in the context of the escalation of Russian aggression against Ukraine]. *Progressive research in the modern world: Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference*. Boston. 495–501. [in Ukrainian].

9. Prokopovych T. A., Halkun T. D. (2022) Zhyvopys v umovakh viiny: yak zminylos mystetstvo pid chas viiny (kolorystyka, tendentsii, siuzhet). [Painting in wartime conditions: how art changed during the war (coloristics, trends, narrative)]. Materials of the VI All-Ukrainian Scientific and Practical Conference. Lutsk. 99–102. [in Ukrainian].
10. Protas M. O. (2006) Ukrainska skulptura XX stolittia. [Ukrainian sculpture of the 20th century]. Kyiv: Intertekhnolohiia. [in Ukrainian].
11. Protas M. (2022) Mystetstvo Ukrainy v umovakh viiny: zminennia art-naratyvu. [Art of Ukraine in wartime conditions: transformation of the art narrative]. SCIENTIA: Proceedings of the 3rd International Scientific and Theoretical Conference. Lisbon. 194–196. [in Ukrainian].
12. Stoian S. (2022) Mystetstvo ta viina: spetsyfika khudozhnikh transformatsii. [Art and war: the specifics of artistic transformations]. Filosofska dumka. No. 3. 119–124. [in Ukrainian].
13. Urman M., Bratus I. (2022) Suchasne ukrainske mystetstvo: samoidentyfikatsiia u rozrizi istorychnoho kontekstu, perspektyvy rozvytku pid chas viiny. [Contemporary Ukrainian art: self-identification in the context of historical background and development prospects during the war]. Nauka onlain: Mizhnarodnyi elektronnyi naukovyi zhurnal. No. 5. [in Ukrainian].
14. Hayles N. K. (2013) Yak my staly postliudstvom: virtualni tila v kibernetysi, literaturi ta informatysi. [How we became posthuman: virtual bodies in cybernetics, literature, and informatics]. Kyiv: Nika-Tsentr. [in Ukrainian].
15. Kashay O. (2024) The Ukrainian Art of the 20th – Early 21st Centuries: An Attempt to Identify the National Context. Zbornyk naukovykh prats “Ukrainska akademiya mystetstva”. No. 35. 76–84. DOI: 10.32782/2411-3034-2024-35-8.

Дата першого надходження статті до видання: 09.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.04.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

